

KİMLİK ÜZERİNDEN TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI (1991-2011)

TURKEY’S SYRIA POLICY OVER THE IDENTITY (1991-2011)

Selim Yeşiltaş*

Özet

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

09.11.2022

Kabul Tarihi

03.01.2023

Bu makalenin amacı, şu sorulara cevap vermektir: 1990’lı yıllarda Ortadoğu’da düşük profilli bir politika izleyen ve Suriye ile savaşın eşiğine gelen Türkiye’nin, 2000’li yıllarda ise Suriye ile güçlü bir ilişki kurması nasıl mümkün olmuştur? 1990’lar ile 2000’ler arasındaki bu fark nasıl açıklanabilir? Bu soruları cevaplamak için makalede kimlik üzerinden hareketle, sosyal inşacılık teorisi kullanılmıştır. Bu teori kapsamında Türkiye’nin Suriye politikasının değişmesinde ana etken olarak kimliğin dönüşümünün ilişkilere etkisi olduğu varsayımı, söylem analizi yöntemiyle test edilmiştir. Çalışmada dönüm noktası olarak 1998 tarihli Adana Mutabakatı’nın etkisi göz ardı edilmezken; çalışmanın kapsamı Adana Mutabakatı öncesi ve sonrası olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Kimlik, Türkiye’nin Suriye Politikası, Sosyal İnşacılık

Abstract

Research Article

Received

09.11.2022

Accepted

03.01.2023

The Purpose of this article is to answer the following questions: How was it possible that a state such as Turkey, which had until then pursued a low profile policy in Middle East and who became to the brink of war, has able to forge a bold relations with the state of Syria in 2000’s? How can this difference in the relations between the 1990’s and 2000’s be explained? In order to answer these questions, Social constructivist theory was used in the article by acting on identity. Within the scope of this theory, the assumption that the transformation of identity as the main factor has an effect on relationships was tested with discourse analysis method in changing of Turkey’s Syrian policy. The impact of the 1998 Adana Agreement as a turning point in the study cannot be ignored, the scope of the study was determined as before and after this Agreement.

Keywords: Turkey, Syria, Identity, Turkey’s Syria Policy, Social Constructivism

* Dr. Adayı, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, selimyesiltas@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6450-3465.

Giriş

1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye bir yıl sonra kendisini Soğuk Savaş'ın içerisinde bulmuştur ve Soğuk Savaş boyunca Doğu Bloğu'nda SSCB'nin yanında yer almıştır. Diğer yandan Türkiye ise Soğuk Savaş boyunca Batı Bloğu'nun başat gücü Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yanında bulunmuştur. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 yılına kadar zıt kutupta yer alan iki ülke 1998 yılına kadar iki kutuplu yapının etkisinden kurtulamamış ve birbirlerine karşı güvenlik temelli politikalar üretmişlerdir. 1998 yılında ise iki ülke arasında Adana Mutabakatı imzalanmış ve 2002 yılına kadar bir geçiş süreci yaşanmıştır. Bu tarihte Türkiye'de iktidara Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) gelmesiyle birlikte Türkiye-Suriye ilişkileri 2011 yılına kadar altın çağını yaşamıştır.

Suriye'nin 1990'lı yıllarda Türkiye ile yaşamak üzere olduğu "iki buçuk savaş senaryosu"¹ (Balcı, 2018: 233) düşünüldüğünde iki ülke arasında 2000'li yıllarda yaşadığı ilişkiler incelenmeye değerdir. Bu bağlamda çalışmanın amacı şu sorulara cevap aramaktadır; Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki Suriye üzerinden Ortadoğu'daki düşük profilli politikası nasıl olur da 2000'li yıllarda benzersiz pozitif ilişkilere dönüşebilir? Kısacası 1990 ve 2000'lerdeki ilişkilerin bu denli farklı olması nasıl açıklanabilir? Bu soruları cevaplamak için çalışma, kimlik kavramı temelinde sosyal inşacılık teorisini kullanmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca iki ülke arasındaki farklı dönemlerin zıt ilişkilere sahip olmasını açıklamayacak, aynı zamanda bu farklı yaklaşımların nedenini, kimlik temelinde irdeleyecektir. Ayrıca algı ve düşüncenin, dış politikanın belirlenmesinde ne kadar önemli kavramlar olduğunu göstermeye imkân sağlayacaktır. İlişkilerin inişli çıkışlı olmasının nedeni olarak Türkiye'nin kimlik dönüşümü yaşamasının iddia edildiği bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada devletlerin daha bağımsız bir politika izleyebildiğinden hareketle Soğuk Savaş sonrası dönem ile Suriye'de karışıklıkların çıktığı Arap Baharına kadar olan dönemler ele alınacaktır. Çalışma bu minvalde ilerlemiş ve temel başlıklar olarak Türkiye'nin Suriye politikasını 1991-1998 düşmanlık, 1998-2002 yumuşama ve 2002-2011 dostluk dönemi olarak incelemiştir.

1. Dış Politikanın Belirlenmesinde Kimliğin Yeri ve Önemi

Konstrüktüvizm (Constructivism) veya bilinen diğer adıyla İnşacılık kavramı ilk olarak 1989 yılında Nicholas Onuf tarafından kullanılmıştır. Ancak çalışmada faydalanan versiyon Alexander Wendt'in ifadesiyle yapılaşmacı ve sembolik etkileşimci sosyoloji temelli türdür. Bu türde yapılar maddi unsurlardan ziyade düşüncelere ve algılara dayanır (Wendt, 2012: 15-16). İnşacı yaklaşım epistemolojik olarak pozitivist; Ontolojik olarak ise post-pozitivist bir yaklaşımdır. Dolayısıyla Wendt, ele aldığı yaklaşımı, orta yol olarak nitelendirmektedir. Ancak sosyal hayatın tamamının düşüncelerden oluşmasından dolayı ele aldığı çalışmada ontolojiyi daha önemli görmektedir (Wendt, 2012: 119-120).

Sosyal inşacılık, maddi unsurları tamamıyla reddetmeyen bir yaklaşımdır. Ancak diğer yandan maddi unsurların kullanımını, aktörün kimlik, değer, kültür vb. değişkenlerine bağlamaktadır. Bu veriler, sabit veriler olmamakla beraber, karşılıklı etkileşim sonucu oluşan verilerdir (Agius, 2013: 87). Maddi unsurlar, ancak belirli sosyal ilişkilerin ve toplumsal düşüncelerin sonucunda anlam kazanırlar. Maddi unsurlar, çıkar ve düşüncelerden farklı olmakla beraber, birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemeyecek verilerdir. Bu veriler arasında keskin bir ayırım yapılamaz. Bu verileri daha kolay algılamak için sosyal inşacı yaklaşım tipleri Wendt tarafından üçe ayrılır; Hobbesçu, Lockçu ve Kantçı yaklaşım.

-Hobbesçu- Düşman (Enemy): İş birliği ihtimalinin en düşük olduğu tiptir.

-Lockçu- Rekabet (Rival): İş birliği ihtimali Hobbesçu ile Lockçu yaklaşımlarının arasındadır.

¹ 1990'larda bir gazetede yazılan makaleye göre Türkiye'nin içeride PKK, dışarıda Yunanistan ve Suriye ile savaş halinde olma durumu için kullanılmıştır.

-Kantçı- Dostluk (Friend): İş birliği ihtimalinin en yüksek olduğu tiptir.

Aktörlerin öznel algılamalarına göre, ötekine yönelik bakış açısı değişebilir. Bu doğrultuda sabit olmayan algılar sonucunda Düşman, Rakip ve Dostluk arasında dönüşümlerin gerçekleşmesi mümkündür (Agius, 2013: 96-97). Bu dönüşüm ile dış politika davranışı değişebilir.

2. İnşacı Yaklaşımda Kimlik

Kimlik, inşacı yaklaşımda, merkezi yeri olan bir kavramdır. Bunun en önemli nedeni, çıkarların oluşumunu belirlemesi ve bu doğrultuda maddi kaynakların üretimi, kullanılması ve ötekini tanımlaması gelmektedir (Ashley, 1986: 273-274). Dış politikanın belirlenmesinde yapı ve kimliğin önemini belirlemek için öncelikle sosyal inşacılık yaklaşımının kimlik temelinde sorduğu soruları yanıtlamak gerekmektedir: Herhangi bir aktör içinde bulunduğu sosyal koşullara bakarak, benim kimliğimde ve benim statümde olsa ne yapardı? Bu soru ile yapı içerisinde yerini belirleyen devlet, öteki ile etkileşime girer. Uluslararası aktörlerin davranışları ancak kimliklerinin bilinmesiyle anlaşılabilir ve anlam kazanabilir. Kimliklerin, üç önemli fonksiyonundan bahsedilebilir:

-Kim olduğumuzu söyler.

-Karşının bize kim olduğunu söyler.

-Bizim karşıya kim olduğumuzu söyler.

Yukarıda belirtilen kimlik algılamaları ile “ben”in çıkarları belirlenir. Bu çıkarlar sabit veriler değildirler. Kimliğin fonksiyonlarına verilen cevaplar değiştikçe, çıkarlar da değişebilir. Ayrıca ben ile öteki algısı da bu fonksiyonlara verilen cevaba göre değişkenlik gösterebilir (Agius, 2013: 91-92).

Wendt, kimliği: kişisel, rol, tip ve kolektif olmak üzere dörde ayırır (Wendt, 2012: 280-289):

-Kişisel/Tüzel kimlik: Aktörlerin asli özelliklerinin olduğu kimliktir.

-Rol kimlik: Ancak ötekilerle girilen ilişkiler sonrası var olurlar. Dolayısıyla doğuştan var olmayan bu kimlik türünde, kültür ve ötekine bağımlılık söz konusudur.

-Tip kimlik: Rejim tipi, dil, din, tarihi ortak özellikler, görüşler ve deneyim vb. özellikleri barındıran kimlik türüdür. Ötekilerin varlığına bakılmaksızın bu özelliklerle bahsi geçen aktörde mevcuttur. Ötekiler, bu özelliklere göre, ilişki düzeylerini belirleme hakkında fikir sahibi olurlar. Tarihsel deneyimler, bize, etkileşimin nasıl olacağı konusunda fikir verir. Ötekiler, geçmişte neler yaşandığının önemsendiği inşacı yaklaşımda, ilişkinin şimdi nasıl olacağı da bu doğrultuda belirlenebilir. Ancak yine de etkileşimin biçimi, tek taraflı değil, karşılıklı olarak inşa edilir.

-Kolektif kimlik: Ben ile öteki'nin giriştiği ilişki sonrası aradaki farkın kapandığı ve biz'e dönüştüğü kimlik türüdür.

Dış politika algılarında son derece etkili olan kimlik aktör olarak devletin kimliğinin yanında, “iktidar”ın kimliğini de içerir. Bu bakımdan, iktidar değişiklikleri, fikirlerin ve odak noktalarının değişmesine neden olabilmektedir (Çağlar, 2017: 145). Çıkarın tanımlamasının değişmesi ise, sübjektif aktörün konumunu, dost ve düşmanlarını, bu doğrultuda beklentileri gerçekleştirebilmek için gerekli olan araç kullanımını belirlemektedir. Böylece kimlikler, aktörlerin eylemlerini bir yandan meşrulaştırırken, diğer yandan da sınırlayabilmektedir (Efegil, 2015: 392).

3. 1991-2011 Arası Dönemde Türkiye'nin Suriye Politikasında Kimliğin Etkisi

Suriye, 1946 yılında bağımsızlığını Batı karşısında kazandıktan bir yıl sonra kendisini Soğuk Savaş başlangıcında bulmuştur. Bu savaşta kendisine Doğu Bloğu'nda yer edinen Suriye, SSCB'nin yanında yer almıştır. Diğer taraftan Türkiye ise SSCB karşısında kendisini güvensiz hissetmiş ve Batı Bloğu'nda ABD'nin yanında yer almıştır. Yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş döneminde zit

kutuplarda yer alan iki ülke, yapının etkisinde kimlik dönüşümleri yaşamış ve bu doğrultuda birbirlerini öteki algısıyla düşman olarak görmüşlerdir (Albayrak, 2014: 17-24).

Suriye'de Baas yönetiminin etkin olması ile beraber, yeni yönetim, "Büyük Suriye İdeali"ni diri tutmak için çaba harcamıştır. Bu idealin içerisinde Türkiye'nin topraklarında olan Hatay'ın da olması ise, iki ülke arasında önemli gerginlik sebebi olmuştur. Türkiye 1950'li yıllarda Batı Bloğu'nun da etkisiyle Suriye ile ilişkileri iyileştirmek amacıyla ilk kez başbakan düzeyinde Suriye ziyaretini 1955 yılında yapmış ancak sonuç alamamıştır (Soysal, 1989: 978). Dönemin artan blok karşıtlığı sonrası iki ülke arasında 1957 krizi gerçekleşmiş ve taraflar arasında sıcak savaş gerçekleşme belirtisi yaşanmıştır. Türkiye bu yıl açıkça SSCB'nin hedefi olmuştur (Sander, 1979: 161).

3.1. 1991-1998: Hobbesçu Dönem

Türkiye'nin Suriye politikasının inceleneceği ilk dönem olan ilişkilere düşmanca yaklaşım bu dönem, Soğuk Savaş'ın bitimiyle başlamaktadır. İki kutuplu yapının sona erdiği ve incelememizin birinci dönemini oluşturan dönemde Soğuk Savaş'ın kalıntılarının olup olmadığı konular açıklanarak analiz edilmektedir. Ayrıca bu dönemde yapının ilişkilere etkisi, inşacı yaklaşımla ele alınmıştır. Genel olarak ikili ilişkilerin temel sorunları olan Hatay, Su ve Terör sorunları bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır.

3.1.1. Hatay Sorunu

Hatay sorunu, Suriye'de Arap milliyetçiliği temelli Baas partisinin yönetime gelmesiyle birlikte önemli bir ölçüde gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Suriye'de gerek medya gerekse hükümet nezdinde propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle Hatay'ın hem haritalarda hem de farklı mecralarda Suriye toprağı olduğunun gösterilmesi Türkiye tarafından endişe verici bir durum olarak okunmuştur. Türkiye bu konuda her zaman aynı fikre sahip olmuş ve kararlı bir politika yürütmüştür (Balbay, 2006: 77-78).

Hatay sorununun 1998 yılına kadar devam etmesi, iki ülke arasında ben ile öteki algısının şekillenmesine neden olmuş ve Suriye'nin bu sorunu kendi lehinde çözüme kavuşturmak istemesinde Türkiye'nin güvenliğine zarar verici yollara başvurması düşman algısını ortaya çıkarmıştır.

3.1.2. Su Sorunu

Ortadoğu'da su sorununun kaynağı, iki ülkenin bağımsızlığından öncesine kadar gitmektedir. Ancak taraflar arasında sorun 1970'lerde Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile yeniden alevlenmiştir. Ayrıca 1967 tarihli altı gün savaşları sonrasında Suriye'nin su kaynakları olan Golan Tepelerini İsrail'e kaptırması ve 1981 de İsrail'in burayı ilhak ettiğini açıklaması üzerine sorun giderek büyümüştür. 1987 ve sonrasında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal'ın su konusundaki tüm girişimlerine rağmen sorun çözülememiştir (Arslan, 2018). Daha çok Türkiye'den beslenen Fırat ve Dicle nehirleri üzerine baraj yapmayı ve bu sayede sulama çalışmalarının düzenleneceği bir proje olan GAP ile birlikte Suriye Türkiye'yi su konusunda bencil olarak tanımlamış ve su emperyalisti olarak suçlamıştır (Oran, 2001: 140).

3.1.3. Terör

Suriye ve Türkiye arasında Terör sorunu yaşanmasının temel nedenleri olarak Hatay ve Su sorunlarını göz ardı etmemek gerekir. Suriye tarafının PKK terör örgütünün kuruluş tarihinden itibaren desteklemesi, Türkiye ile sıcak bir savaş istememesi ve bahsedilen sorunları kendi lehine çevirme isteğinden kaynaklanmaktadır (Kodaman, 2007: 76-77).

PKK, 1979 yılında kurulan bir terör örgütü olarak faaliyetlerine Türkiye karşıtı olarak başlamış ve aradığı ilk uluslararası desteği bulmakta zorlanmamıştır. İlk olarak Suriye'den bulduğu destek sonrası kongrelerini de burada yapmış ve 1984 yılında ilk eylemlerini Suriye'de örgütlenerek Hakkâri ve Siirt'te

gerçekleştirmiştir (Al Jazeera, 2013). Türkiye, bu eylemler gerçekleşinceye kadar, geleneksel politikası olan statükoculuğu korumak istemiş ve Suriye ile ikili ilişkileri geliştirmek istemiştir. Ancak girişimlerinden başarılı sonuç alamadığının en önemli göstergesi olan PKK terör eylemleri sonrası tedbirli olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 1984 tarihli PKK terör eylemleri sonrası sıcak çatışma istemeyen Türkiye, 1993 yılında Suriye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Başbakan Süleyman Demirel ziyaretiyle su ve terör konuları konuşulsa da 1995 yılında Türkiye'de yeniden gerçekleşen terör eylemleriyle sonuç alamadığını görmüştür (Özdağ, 1999: 209).

1996 yılında Türkiye'de iktidara Refah Partisinin gelmesi Ortadoğu'ya açılma beklentisini içermekteydi. Bu beklenti her ne kadar doğru çıkmış olsa da inşacı kuramın gerektirdiği karşılıklı inşa sürecinin gerçekleşmemesi dolayısıyla tek taraflı çabalar sonuç vermemiştir (Altunışık, 2002: 283). 1997 yılında Türkiye'de iktidarın yeniden değişmesi Suriye ile olan etkileşimi tekrar etkilemiş ve Suriye'ye yönelik daha gerçekçi politikalar belirlenmiştir. Yeni Başbakan PKK'nın Hatay'daki terör eylemlerinden duyduğu rahatsızlıkları dile getirmiş ve bu durumdan Suriye'yi suçlamıştır (Olson, 2005: 4-5). 16 Eylül 1998 tarihinde Suriye'nin terör eylemlerine katkısına cevap vereceğini söyleyen Türkiye, daha sonra Cumhurbaşkanlığı düzeyinde uyarılarda bulunmuştur. Krizin açığa çıkmasıyla Türkiye sınıra asker yığmıştır. Sıcak savaş ihtimali ve Türkiye'nin caydırıcı olması sonrasında Suriye geri adım atmış ve 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatı, İran ve Mısır arabuluculuğunda imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanması sonrasında Suriye bu defa antlaşma metnine uymuş ve Türkiye karşıtlığındaki terör desteğini sonlandırmıştır (Fırat ve Küçükoglu, 2002: 563-565). Böylece Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hobbesçu olarak adlandırdığımız iş birliğinin olmadığı süreç sona ermiş ve daha yumuşak bir dönem olan Lockçu döneme geçilmiştir.

1991-1998 arası dönemde bahsedilen sorunların varlığı, yukarıda bahsedildiği gibi Soğuk Savaş döneminde de var olduğu ve çift kutuplu yapının sona ermesine rağmen ilişkilerde değişimin ortaya çıkmamış ve tehdit algılamaları varlığını korumuştur. Bu bakımdan ikili ilişkilerde yapı-fail açısından karşılıklı etkileşimde yapı baskın çıkmış ve taraflar yine Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Doğu ve Batı kimliğinden çıkmamışlardır. Bu doğrultuda hareket eden Batılı kimliğe sahip olan Türkiye Ortadoğu'da yine Batılı olan İsrail ile ilişkilerini geliştirirken, Doğulu kimliğe sahip Suriye ise Ortadoğu'da yine kendisi gibi Doğulu kimliğe sahip Irak ve İran ile ilişkileri geliştirmiştir.

3.2. 1998-2002: Lockçu Dönem

Suriye'nin Adana Mutabakatı öncesi PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ı ülkeden çıkartan Suriye daha sonrasında bu antlaşmaya uyararak terör örgütü ile olan bağlarını kesmiştir. Bu dönemde ilişkiler çok yavaş olmakla beraber ilerleme göstermiştir. 2000 yılına gelindiğinde Suriye lideri Hafız Esad'ın ölmesi ve cenazeye Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı düzeyinde katılması ise ilişkilerin yeni döneme girdiğinin sinyallerini vermiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2000).

Suriye'de yönetime Beşar Esad'ın gelmesiyle daha önce başlayan yumuşama evresi bu dönemde devam etmiş ve aksaklık yaşanmamıştır. Suriye'nin tipik bir üçüncü dünya ülkesi olarak dış politikanın tamamıyla lider endeksli olması ise ilişkilerin daha kolay gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda ileri düzeyde etkileşimin olmadığı bu dönem iş birliği açısından Hobbesçu dönem ile Kantçı dönemin ortasında kaldığı için geçiş dönemi olarak görülmüştür (Salık, 2011: 23). Bu dönem Türkiye'de yönetime AKP hükümetinin gelmesiyle beraber sona ermiş ve iki ülke ilişkileri arasında yeni bir sayfa açılmıştır.

3.3. 2002-2011: Kantçı Dönem

Fikre değer veren bir yaklaşım olarak İnşacılar göre iktidar değişimi kimlik değişimine dolayısıyla algıların değişimine neden olabilir. Çalışmanın birinci bölümünde bahsedildiği üzere muhafazakâr bir kimliğe sahip olarak 1996 yılında iktidara gelen REFAHYOL Hükümeti döneminde Ortadoğu açılımı yapılmaya çalışılmış ancak gerek parti iktidarının kısa sürmesi gerekse Suriye tarafının etkileşime dostça yaklaşmaması sonucu iktidar değişiklikleri ilişkileri değiştirmeye yetmemiştir. Yine

benzer düşünce ile ancak tek başına 2002 yılında iktidara gelen AKP de REFAHYOL gibi muhafazakâr bir kimlikle yönetime gelmiştir. Ancak bu defa Suriye tarafının da etkileşime ve karşılıklı ilişkilerin inşasına izin vermesiyle ülkeler arası algı dönüşümleri gerçekleşmiştir (Ulu, 2014: 43).

Aslında AKP 2002 yılında göreve gelir gelmez kendisini Irak'a işgal planları yapan ABD'nin karşısında bulmuştur. Irak işgalinden Suriye'nin de rahatsızlık duyması Ankara ve Şam'ı birbirine yakınlaştırmıştır. Ortak fikirlerin artışı, bölgede barışın korunması gibi diğer ortak etmenler de Türkiye'nin bölgeye duyduğu ilgiyi göstermektedir. Hâlihazırda Ortadoğulu kimliğine sahip olmaya çalışan Türkiye bu yaklaşımıyla bölgede istenilen bir ülke olmaya başlamıştır (Salık, 2011: 23). Bu durum uluslararası alanda dost arayan Suriye'nin de ilgisini beraberinde getirmiştir.

Muhafazakâr kimliği ile 2002 yılında tek başına iktidar olmuş AKP'nin yönetime gelmesi, kimliksel açıdan dönüşüme neden olmuş ve Türkiye'nin dış politikası yeniden tanımlanmıştır. Bu doğrultuda Batı ile ilişkilerini kesmek istemeyen yeni yönetim Doğu ile tarihsel, kültürel, dini vb. bağlarını dile getirerek genel olarak Ortadoğu'da özel olarak Suriye ile etkileşim kurma yoluna gitmiştir. Türk dış politikası bu dönemde Ahmet Davutoğlu etkisinde adımlar atmıştır (Aybar, 2018: 5). Bu doğrultuda Davutoğlu ilişkileri geliştirmeyi ve öteki açısından düşman olarak algılanan Suriye'yi dostla dönüştürme gayreti içerisinde bulunmuştur. Ahmet Davutoğlu etkisinde ilerleyen yeni dış politika ile ilişkiler sorunsuz ve karşılıklı bağımlılık ilişkisine dönüştürülmek istenmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde iktidarın İslamcı ve Ortadoğulu kimliğinin etkisi büyüktür (Kanbur, 2012: 158).

Ahmet Davutoğlu'na göre; Türkiye, Soğuk Savaş döneminde düşük profilli Ortadoğu politikası izlemiştir. Soğuk Savaş sona ermesine rağmen, Türkiye politikasını yenileyememiş ve yeni merkezlerle ilişki kurmada geç kalmıştır. Dolayısıyla eksik kaldığı dış politikada önemli hatalar yapmıştır. Bunun sonucunda bölgeden uzaklaşmış ve bölgeye yabancılaşmıştır. Tarihi mirasına uzaklaştığı vb. yaklaşımlar ise bölgede olması gereken güçlü ilişkileri kastetmekte ve biz duygusuyla kolektif kimliğin oluşturulması gerektiğini belirtmektedir (Davutoğlu, 2012: 71-72).

Daha önce belirtildiği gibi incelenen her iki ülkede iktidarların değişimi, yeni kimlik algılamalarını beraberinde getirmiştir. Jeopolitik ve jeo-ekonomik açıdan ülkeler sabit konumlarda olmasına rağmen değişen kimlik algılamalarıyla artık dost olmaya başlayan Suriye, Ortadoğu'ya açılan bir kapı olurken; Türkiye ise Batıya açılan bir kapı olarak görünmüştür (Kanbur, 2012: 158).

2003 yılında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan Abdullah Gül ve Suriye Başbakanı Mustafa Miro karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur. Karşılıklı ziyaretlerin yapılma nedeni aslında Irak işgali olsa da iki ülke görüşmeler sonrası kültürel, toplumsal, politik ve ekonomik ilişkilerin ortaklığına değinmiş ve ülkelerin benzer yapılarla sahip olduğunu dile getirmişlerdir (Elçin, 2003). 2004 yılına geldiğimizde Türkiye- Suriye ilişkileri arasında önemli bir dönüm noktası olarak tarihte ilk defa Suriye devlet başkanlığı düzeyinde Türkiye ziyaret edilmiştir (Hürriyet, 2004). Yukarıda bahsedilen ziyaretlerin gösterdiği en önemli nokta ilişkilerde tarafların birbirlerini yeniden tanımladığıdır. 1990'lı yıllarda ben-öteki ilişkisinde ötekini düşman olarak algılarken 2002 sonrası ben-öteki yaklaşımı sonrası biz vurgusunun ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Beşar Esad'ın ziyareti ile birlikte yapılan ticaretlerde çifte vergilendirmeye önlem alma, yatırımların teşvik edilmesi ve turizm gibi ilişkiler çok boyutlu olarak yeniden ele alınmıştır. Askeri bakımdan ise Hafız Esad döneminde yapılan antlaşmalara bağlı kalmayan Suriye tarafının 2004 yılında Adana Mutabakatına bağlı kaldığını söylemesi ve göstermesi ikili ilişkilerin geldiği noktayı göstermektedir. Bunu dışında Suriye devlet başkanı Türkiye'yi AB üyeliği sürecinde desteklediğini ve üye olması durumunda Suriye'nin AB komşusu olmasını memnuniyetle karşılayacağını söylemesi kimlik etkisinin dış politikadaki yansımaları göstermektedir (Birand, 2004). Esad ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekle Türkiye'nin Batı ile Suriye arasında köprü görevi göreceğini ve böylelikle Suriye'nin Batıya daha uyumlu hale geleceğini belirtmiştir (Orhan, 2007).

Türkiye’den Suriye’ye yapılan önemli ziyaretlere değinecek olursak Esad’ın Türkiye ziyaretine Aralık 2004’te Recep Tayyip Erdoğan Suriye’yi ziyaret ederek olumlu cevap vermiştir (Sabah, 2004). Recep Tayyip Erdoğan’a göre Serbest Ticaret Anlaşması’nın imzalanması ile ikili ilişkilerde yatırımların hukuki yapısı oluşmuştur. Ekonominin canlanacağı görüşünü belirten Erdoğan ikili ilişkilerde daha önce başlayan olumlu havayı çeşitli alanlarda Suriye ile anlaşmalar yaparak geliştirmeye devam etmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006: 47-48).

2009 yılına kadar başta ekonomik ve siyasi alanlarında olmak üzere hemen hemen her alanda iş birliğine giden iki ülke yeni bir başlık olarak askeri alanda da iş birliğinde yakınlaşmış ve dostane ilişkilerde “biz” vurgusunu tekrar göstermiştir. Bu yılda “Türkiye Suriye Sınır Birlikleri Değişimi Tatbikatı” ile ilişkiler yeni bir seviyeye gelirken Türkiye’nin yeni kimliğinin değiştirdiği çıkarlar eski dost sayılabilecek ülke olan İsrail’in tepkisini çekmiştir. Ortadoğu’da 1990’lı yıllarda kimliksel açıdan yakın gördüğü İsrail ile askeri tatbikat kararı alan ve uygulayan Türkiye, iktidarın ve dolayısıyla kimlik değişiminin sonucu olarak Suriye ile giriştiği dostane askeri tatbikat Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Gürcanlı, 2009).

Söylem açısından Türkiye tarafından ilişkiler 1990’lı yıllardan bu yana farklı hükümetlerce yumuşatılmaya ve ilerletilmeye çalışılmıştır. Ancak AKP iktidarı ile birlikte yoğunluk kazanan söylemler özellikle dış politikada Ahmet Davutoğlu etkisinin görülmesiyle ağırlık kazanmıştır. Davutoğlu’na göre Türkiye ve Suriye Ortadoğu’da birlikte hareket ederek bölgede “barış havzası” oluşturmaya çalışmalıdır. Böylelikle iki ülke vatandaşları kaynaşacak ve daha sonra önlenemeyecek birliktelik ilişkisi geliştirilecektir. Burada hedefe uzun vadede ulaşılması öngörülmüş ve zamanla Ortadoğu’ya yayılacağı istenmiştir (İnat ve Telci, 2009: 145).

Gelişen ilişkiler neticesinde tarafların fikirleri de zamanla dış politikalarının benzer şekilde hareket etmesini sağlayan iki ülkede en önemli olay, Irak işgalinde tarafların aynı politikayı izlemesidir. Konumuzun incelendiği 2011 yılına kadar Irak’ın toprak bütünlüğünü ve bu bağlamda Irak’ta oluşacak potansiyel bir Kürt devletine engel olmayı savunan iki ülke bu alanda da zamanla yakınlaşmıştır (Balcı, 2013: 119-120). Irak politikası dışında ülkeler zor dönemlerde birbirlerine yardım etmişlerdir. Bu anlamda özellikle Türkiye, 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri’nin öldürülmesi sonrası uluslararası alandan izole edilmeye çalışılan Suriye’ye ilk ziyareti gerçekleştiren ülke olmuş ve Suriye’nin yalnızlaşmasını engellemek istemiştir (BBC Turkish, 2005).

2002 sonrası ilişkilerin çeşitli alanlarda geliştirildiği Suriye ile sık ziyaretlerin de yapıldığı belirtilmiştir. Bu önemli gelişmelerin yanında ilişkilerde onlarca yıl boyunca sorun olan Hatay, Su ve Terör konularına da ayrı başlıklarda bakmak gerekir.

3.3.1. Hatay Sorunu-Su ve Terör İşbirliği

Hatay ve Su sorunu iki ülke arasında uzun süredir devam eden önemli bir sorundu. Hatay’ın Suriye’de çeşitli mecralarda Suriye toprağı olarak kabul edilmesi ve bu yönde propagandaların yapılması ilişkileri gerginleştiriyordu. Ancak kimlik dönüşümü sonrası algıların değişmesi ile Hatay sorunu ilişkilerin olumsuz etkilenmemesi için gündeme alınmayan bir başlık olarak kalmıştır.

Araştırmanın birinci dönemini oluşturan 1990’lı yıllarda Su sorunu, tıpkı Hatay sorunu gibi ilişkileri gerginleştiren bir başlıktır. Olumlu etkileşim ve söylemler sonrası su sorunu iki ülke arasında iş birliğine dönüşmüştür. Diğer yandan Hatay ve Su sorununu lehine çözmek isteyen Suriye’nin bu uğurda Türkiye aleyhine teröre destek faaliyetleri bu dönemde terör karşısında ortak duruşa dönüşmüş ve tamamıyla iş birliğine gidilmiştir (Cebe, 2007).

Sonuç

Bu çalışmada genel olarak 1991-1998 ve 2002-2011 yıllarında Türkiye’nin Suriye politikasında kimliksel dönüşümün çıkarları ve ilişkileri etkilediği hipotezi test edilmiş ve bu bağlamda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

İnşacı teorinin varsaydığı kimliği oluşturan etmenlerin çıkarları ve dolayısıyla ilişkileri doğrudan etkilediğini göstermiştir. Araştırma Soğuk Savaşın bittiği yıl olan 1991 yılını baz alarak başlamıştır. İlişkilerde iki kutuplu yapının sona ermesine rağmen Türkiye ve Suriye'nin zıt taraflarda durmaya devam etmesini de ancak kimlik ile açıklanabildiğini göstermiştir. Türkiye bu doğrultuda Soğuk Savaş sonrası Batılı ve Kemalist kimliği devam ettirmiş ve Ortadoğu'da yine kendisi gibi Batılı kimliğe sahip başka bir ülke olan İsrail ile ilişkileri geliştirmiş ve askeri tatbikatlara girişmiştir. Bu dönemde Türkiye ve Suriye arasında kronikleşen sorunlar olarak Soğuk Savaş döneminden kalma Hatay, Su ve Terör sorunu ilişkilerde ötekinin net bir şekilde düşman olarak kabul edildiğini göstermiştir. Bu etkileşim 1998 yılında iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

İkinci olarak incelenen 1998-2002 yılları arasında Türkiye'nin caydırıcılığının etkisi ile taraflar kontrolsüz savaşa girişmemiş ve birbirlerini tanımlaya çalışarak savaşmamış, ilişkilerde yeni bir sayfa açmışlardır. Bu dönemde iş birliğinin önceki dönemden iyi ancak sonraki döneme göre düşük seviyede olduğu karşılıklı tanıma sürecine ve devletlerin sahip olduğu kimliklerle açıklanmıştır.

Son olarak 2002 yılı ile tek başına iktidara gelen AKP hükümeti İslamcı ve Ortadoğulu kimliği ile Suriye ilişkilerini farklı düzeye çekmek istediğini söyleysel olarak dillendirmiş ve tarihsel, kültürel ortak yanlara vurgu yapmıştır. Böylece artan ziyaretler, ekonomik ve askeri iş birlikleri devamında iki ülke arasında vizelerin kalkmasını dahi gündeme getirmiştir. Akabinde kronik sorunlar olan Hatay, Su ve Terör sorunu tarafları düşman olarak etkileşime geçirmemiş ve kolektif iş birliği içerisinde birbirine yakınlaştırmıştır.

Sonuç olarak test edilen varsayım haklı çıkmış ve kimliğin tercih edilen örnek olayda Türkiye'nin dış politikasına etki ettiği belirlenmiştir.

Kaynakça

- Agius, C. (2013). "Social Constructivism", (der.) Allan Collins, Contemporary Security Studies, Great Britain, Oxford University Press, ss. 87-97.
- Albayrak, A. (2014). "Türkiye'nin Suriye Politikası 2011-2013", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Al Jazeera (2013). "PKK nasıl kuruldu ve güçlendi", <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi>, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Altunışık, M. (2002) "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası", (Der.) Mustafa Türkeş ve İlhan Uzel, Türkiye'nin Komşuları, Ankara, İmge Kitabevi, s. 283.
- Arslan, A. (2018). "50 yıldır İsrail işgalindeki Suriye toprağı: Golan Tepeleri", GZT Haber, <https://www.gzt.com/haber/50-yildir-israil-isgalindeki-suriye-topragi-golan-tepeleri-2891113>, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Ashley, R. (1986). "The poverty of the neorealism", (der) Robert Keohane, Neorealism and Its Critics, New York, Colombia University Press, ss. 273-274.
- Aybar, S. (2018). "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Yeni Coğrafya Algısı", s. 5 https://tr.boell.org/sites/default/files/downloads/sedat_aybar_persp.2_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2018).
- Balbay, M. (2006). Suriye Raporu, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, ss. 77-78.
- Balcı, A. (2013). "Türkiye'nin Irak Politikası 2012: İki Irak Hikayesi", (der) Burhanettin Duran vd., Türk Dış Politikası Yıllığı 2012, Ankara, SETA, ss. 119-120.
- Balcı, A. (2018), Türkiye Dış Politikası, İstanbul, Alfa, ss. 233.
- BBC Turkish (2005). "Sezer ABD'ye rağmen Suriye'de", http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/04/printable/050413_turkey_syria_update.shtml, (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- Birand, Mehmet A. (2014). "Irak'ta Bir Kürt Devleti Benim de Kırmızı Çizgim", Hürriyet Gazetesi, 05.01.2004, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/01/05/394275.asp>, (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2014).

- Cebe, Ö. (2007). “Türkiye Suriye PKK operasyonu”, Hürriyet gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-suriye-pkk-operasyonu-6265302>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018).
- Çağlar, Mehmet T. (2017). “Toplumsal İnşacı Uluslararası İlişkiler Yaklaşımına Göre 1998 -2011 Arası ve 2011 Sonrası Türkiye- Suriye İlişkileri”, Aydın, Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 145.
- Davutoğlu, A. (2012). “Stratejik Derinlik”, İstanbul, Küre Yayınları, 80. Baskı, ss. 71-72.
- Efegil E. (2015). “Rusya Dış Politikasında Kimliğin Rolü”, (ed.) İrfan Kaya Ülger, Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, İstanbul, Seçkin Yayınları, s. 392.
- Elçin, I. (2003). “Miro: Irak İçin ABD’ ye Karşı Birlik Olalım”, NTV, 29.07.2003, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/226435.asp>, (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2018).
- Fırat, M. ve Küçüköğlü, Ö. (2002). “Ortadoğu ile İlişkiler”, (der.) Baskın Oran, Türk dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 563-565.
- Gürcanlı, Z. (2009). “Türkiye Suriye tatbikatı İsrail’de endişe yarattı”, Hürriyet gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-suriye-tatbikati-israil-de-endise-yaratti-11524330>, (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)
- Hürriyet Gazetesi (2004). “Beşar Esad bugün Ankara’da”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/besar-esad-bugun-ankara-da-194058>, (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2018).
- İnat, Kemal ve Telci, İ. N. (2009). “Türkiye’nin İran/Filistin ve Suriye Politikası 2009”, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, Ankara, SETA, s. 145.
- Kanbur, E. T. (2012). “2002’den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri”, (der.) Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye, İstanbul, IQ Yayınları, s. 158.
- Kodaman, T. (2007). “Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi”, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, ss. 76-77.
- Olson, R. (2005): “Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri”, Çev. Süleyman Elik, Ankara: Orient Yayınları, ss. 4-5.
- Oran, B. (2001). “Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar”, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt 1, 1. Baskı, s. 140.
- Orhan, O. (2007). “Kuryunca Sula Uzayınca Buda: Suriye’nin Kuzey Irak Politikası”, 21.06.2007, Levant Watch, <http://levantwatch.blogspot.com/2007/06/kuryunca-sula-uzayınca-buda-suriyenin.html>, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018).
- Özdağ, Ü. (1999). “Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi”, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, s. 209.
- Sabah Gazetesi (2004). “Suriye ile ‘Serbest Ticaret Dönemi’”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/12/22/siy98.html>, (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018).
- Sander, O. (1979). “Türk – Amerikan İlişkileri 1947-1964”, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, s. 161.
- Salık, N. (2011). “Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye- Suriye İlişkilerinin Geleceği”, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:35, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme1.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- Soysal, İ. (1989). “Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları I (1920-1945)”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 978.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2000). “Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad’ın cenaze törenine katılmak üzere Şam’a hareketlerinden önce yaptıkları açıklama hk.” http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/57604/suriye-cumhurbaskani_hafizesadin-cenaze-torenine-katilmak-uzere-sama-hareketlerinden-once-yaptiklar.html, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Ulu, C. (2014). “Ahmet Davutoğlu Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, Adnan menderes üniversitesi, s. 43.
- Wendt, A. (2012). Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi, (çev.) Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur öner, İstanbul, Küre Yayınları, ss. 15-289.
- T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2006). “Suriye’nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, Şam, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SYR/rap05.doc>, (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2014).